

**Відгук офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента Національної академії правових наук України,
заслуженого діяча науки і техніки України**

Стеценка Семена Григоровича на дисертаційну роботу

**Дзевелюк Марини Володимирівни за темою: «ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ
В РОЗВИТКУ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ» (спеціальність 12.00.01
— теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень;
галузь знань 081 — Право)**

Актуальність обраної теми.

Дисертаційне дослідження М.В. Дзевелюк присвячене актуальній проблемі сьогодення правової науки – теоретико-методологічному аналізу традицій та новацій в розвитку функцій сучасної держави. Не зважаючи на певну кількість вітчизняних та зарубіжних юридичних наукових досліджень, автори яких розглядали проблематику функцій сучасної держави, рецензована робота є актуальною. Обставин, котрі про це свідчать – велика кількість, основні з них:

- соціально-економічні та політичні зміни в Україні, котрі мають місце останні 25 років, свідчать про необхідність по-новому здійснити аналіз ролі та місця функцій держави в розумінні призначення сучасної держави;
- євроінтеграційні прагнення України обумовлюють необхідність адаптації законодавства нашої держави до законодавства Європейського Союзу, в тому числі у контексті пояснення, деталізації, конкретизації функцій держави;
- глобалізаційні процеси, що мають місце у світовій практиці, обумовлюють необхідність по-новому здійснювати усвідомлення призначення держави, її функцій. Наддержавні утворення все активніше впливають на процеси функціонування держави. Лише небагато держав у світі здатні протистояти впливу глобалізації, без суттєвого порушення функцій держави;

- намагання України протистояти загрозам та викликам, що мають місце з 2014 року у контексті анексії частини території (Автономна Республіка Крим) та ведення бойових дій на іншій частині (Донецька та Луганська області), що обумовлює інтенсифікацію функцій оборони та забезпечення національної безпеки;

- принцип верховенства права, котрий має бути урахований у процесі діяльності держави, потребує додаткового дослідження саме у контексті теорії функцій держави.

- необхідність оновлення традиційного домінуючого сприйняття функцій держави у контексті їх поділу на внутрішні та зовнішні.

Дисертаційне дослідження М.В. Дзевелюк виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671) та плану науково-дослідної роботи кафедри теорії держави і права «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Таким чином, варто підкреслити, що традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави є актуальним об'єктом теоретико-правового дослідження. Дисертаційне дослідження М.В. Дзевелюк є затребуваним як з позицій правової науки, так і з точки зору практичної діяльності, спрямованої на удосконалення чинної нормативно-правової бази, котра б, у свою чергу, базувалась би на засадах верховенства права та розумінні призначення та функцій сучасної держави. Дисертант у своєму дослідженні обрав низку найактуальніших питань, пов'язаних з теоретико-методологічними засадами функцій сучасної держави, понятійно-категоріальним апаратом, аналізом функцій держави в контексті трансформаційних процесів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота, запропонована М.В. Дзевелюк, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного, методологічного, філософського спрямувань з проблематики функцій держави. Список літератури містить 290 джерел.

Високий ступінь вірогідності і наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено також використанням відповідних наукових методів. Серед загальнонаукових методів, використаних в дисертації, слід виділити: метод класифікації, за допомогою якого систематизовано та поділено на категорії функції сучасної держави за критерієм їх зв'язку з призначенням держави (п.п. 1.3, 2.2, 2.3); метод теоретичного моделювання, який дав змогу сформувати та виявити основні риси сервісної держави як функціональної моделі сучасної держави (п. 3.3); метод доктринального аналізу, що уможливив критичне осмислення існуючих підходів до розуміння функцій сучасної держави та місця концепту функціонування держави у структурі державознавства (п.п. 1.1, 1.2).

Висновки, зроблені у дисертації, зокрема пропозиції стосовно необхідності розгляду функцій держави як особливих каналів комунікації між державою і суспільством, що виникають унаслідок раціоналізації їх нормативних та інституційних засад; пропозиції, на противагу класифікації функцій, номенклатури функцій держави, яка є іншим методом їх групування й систематизації, що виражається у створенні нормативного переліку функцій

держави з метою «відсіювання» тих проявів державної активності, які не є необхідними, або які можуть більш ефективно здійснюватися недержавними структурами, - все це здатне суттєво покращити вказані напрями теоретико-правової науки.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Положення дисертації реально ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора. Наукова новизна одержаних результатів дисертації визначається тим, що вона є одним із перших у вітчизняній науці теорії права комплексних дисертаційних досліджень, у якому на високому рівні теоретичного узагальнення розглядаються проблемні питання функцій сучасної держави. Дисертантом проаналізовано значний масив спеціальної наукової правової літератури, присвяченої теорії та методології державознавства, проблемним питанням функцій держави, сервісній державі як функціональній моделі сучасної держави.

Розділ 1 «Функціонування держави як предмет загальнотеоретичного дослідження» присвячено методологічним і загальнотеоретичним проблемам розуміння функціонування держави та концептуалізації функцій держави у сучасному державознавстві.

Слід погодитись з автором щодо його розуміння ключових рис сучасного державознавства. На сс. 35-36 роботи зазначається, що методологічна ситуація у державознавстві визначається трьома основними рисами. По-перше, державознавство орієнтоване на індуктивну схему формування і систематизації знань. Це виражається передовсім у тому, що державознавство оперує незначною, порівняно з правознавством, кількістю теоретичних конструкцій загального характеру, а зв'язки між концептами вибудовуються, зазвичай, не дедуктивно, а емпірично. По-друге, державознавство, будучи складовою

юриспруденції, має свою специфічну методологію, яка, утім, не є достатньо розвиненою. Дискусійний статус державознавства породжує несистемність його методології, коли методи, характерні для правознавства, не завжди є релевантними потребам державознавчих досліджень. По-третє, стосовно функцій держави у сучасному державознавстві домінує структурно-функціональний підхід, у рамках якого констатується існування жорсткого нерозривного зв'язку між функціонуванням держави і механізмом держави, що не завжди відповідає реальності.

Офіційний опонент погоджується, що сучасне розуміння функцій держави має виходити з тієї тези, що функції є передовсім каналами комунікації усередині суспільства щодо порядку денного його розвитку й інституціоналізації. Держава, будучи відокремленою від суспільства в нормативному й інституційному плані (передовсім за допомогою конституції), не є відокремленою від нього з точки зору субстрату, оскільки вона керується членами того ж суспільства. З цієї точки зору функції держави виникають там, де комунікація щодо суспільно значущих питань є найбільш інтенсивною і тому потребує створення певної нормативної й інституційної бази (с. 59 дисертації).

Другий розділ «Традиційний вимір функцій держави» складається з трьох підрозділів і розкриває усталені аспекти функціонування держави, які сьогодні зазнають теоретичних трансформацій.

Дисертант справедливо задається питанням (с. 82 дисертації): «якими мають бути межі функціонування сучасної держави, і чи є взагалі відмінності в межах функціонування держави досучасної та сучасної. Зокрема, чи можна заявляти, що сучасна держава в аспекті її функціональності є мінімальною, а досучасна держава, навпаки, більше тяжіла до максималізації свого втручання у суспільні процеси?». Далі, на сторінках своєї роботи М.В. Дзевелюк надає власну аргументацію з цих проблем.

Імпонує піді автора стосовно взаємодії держави та громадянського суспільства у питаннях реалізації на практиці правоохоронної функції держави. На думку дисертанта, нормативне та інституційне забезпечення правоохоронної функції сучасної держави є доволі варіативним і залежним від низки факторів — від форми держави до чисельності населення й розвиненості соціальних комунікацій. Однак при цьому помітною є тенденція делегування правоохоронної функції, тобто мінімальної функції, яка традиційно асоціюється з діяльністю держави, інституціям громадянського суспільства. Це є доволі красномовним свідченням трансформації уявлень про те, який мінімум функцій повинна мати держава для досягнення головної мети — самозбереження (с. 105 дисертації).

У третьому розділі *«Трансформації функцій сучасної держави»*, який складається з трьох підрозділів, розглядаються три ключові тенденції трансформації функцій сучасної держави: становлення структур глобального управління, делегування функцій держави й інституціоналізація функціональної моделі сервісної держави.

Варто підтримати дисертанта у тому, що найбільш помітним і відчутним проявом глобалізації є те, що держави усе глибше координують реалізацію своїх функцій з іншими державами, частково у формі прямої горизонтальної взаємодії, але здебільшого — через створення наднаціональних структур, яким передається частина суверенних повноважень, у зв'язку з чим актуалізуються проблеми розмежування тих функцій, або частин функцій, які залишаються у держави, і тих функцій, які повністю або частково передаються на наднаціональний рівень (с. 138 дисертації). Дійсно, і наша держава не є виключенням із переліку держав, що залежать від глобалізації і повинні передбачати внутрішні заходи, спрямовані на протидію негативним проявам глобалізації.

На сс.. 167-168 роботи справедливо зазначається, що у розумінні функціональної моделі сервісної держави принципово є теза, що не послуги є формою функції держави, а навпаки — функції стають формою реалізації послуги. І цей фундаментальний зсув у сучасній державності має центральне значення для дослідження. Узагалі ж, як видається, сервісна держава — це майбутнє основне призначення держави, яке має втілюватись у життя.

Публікація результатів дослідження. Результати дослідження відображені у 6 наукових статтях, 4 з яких опубліковано в наукових виданнях, включених до переліку фахових з юридичних наук, одна публікація, що додатково висвітлює зміст дисертації та одна — у зарубіжному науковому виданні. Додатково положення дослідження відображені у 6 опублікованих тезах виступів на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Автореферат в цілому відображає загальний зміст дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити низку зауважень та недоліків.

1. Про публічне та приватне делегування. Дисертант у положеннях «вперше» наукової новизни та у рамках підрозділу 3.2. зазначає, що ним виділено та охарактеризовано дві основні форми делегування державних функцій: публічне делегування — здійснюване державою в рамках свого власного апарату або в межах розширеної інституційної структури публічної влади (включно з місцевим самоврядуванням); приватне делегування — виведення функцій держави за рамки державного апарату з повною або частковою передачею їх приватним структурам, навіть іноземним, або ж приватним фізичним особам. В Україні проявами приватного делегування, на думку дисертанта, є становлення інституту приватних виконавців, а також деякі форми державно-приватного партнерства у пенітенціарній системі. Заперечення викликає назва приватного делегування, адже попри те, що це здійснюється через передачу певних державних функцій приватним структурам, але ж за

своєю суттю, механізмом реалізації тощо це теж публічні дії держави. Тому і тут формально кажучи, здійснюється публічне делегування державних функцій приватним структурам.

2. Про поняття та властивості сервісної держави. У рамках підрозділу 3.3. дисертації (с. 173 роботи) автор зазначає, що нею обгрунтовано поняття сервісної держави як функціональної моделі сучасної держави: сервісна держава – це функціональна модель сучасної держави, зорієнтована на максимальну деконцентрацію і децентралізацію функцій, реалізація яких здійснюється, зазвичай, на конкурентних засадах у ситуативному режимі. Крім того, автор стверджує, що з точки зору суб'єктного наповнення, сервісна держава — це держава вузькоспеціалізованих фахівців, причому не обов'язково управлінців. У рамках сервісної функціональної моделі управління як таке відходить на другий план, а на перший — виходить ефективність і швидкість ухвалення рішення й досягнення результату. Функціонування сервісної держави відбувається в ситуативному режимі, що дає змогу швидше адаптувати алгоритм ухвалення рішень до конкретного випадку. Звідси й відхід від глобальних всеохоплюючих стратегій і планів дій, що сьогодні стає усе більш помітним у державному управлінні.

Непогодження викликає наступне: по-перше, чому дисертант вважає, що ефективність і швидкість ухвалення рішення й досягнення результату – це не державно-управлінська діяльність? Вузькоспеціалізовані фахівці а не управлінці – чому саме так??? Ну і насамкінець ситуативність як властивість сервісної держави не може заслуговувати на підтримку. Певним синонімом ситуативності може бути кон'юнктурність, натомість сервісна держава навпаки є державою, де послуги надаються всім на постійній (не ситуативній) основі. На засадах рівності та справедливості.

3. Щодо переліку функцій держави, які пропонуються до номенклатури її функцій. Номенклатурним характером (підрозділ 1.3. дисертації, сс.. 79-80

роботи) наділені такі функції держави: забезпечення національної безпеки; підтримання і забезпечення суспільного порядку; підтримання і забезпечення суспільного розвитку; підтримання і забезпечення національної конкурентоздатності; забезпечення уникнення і протидії кризам і дисфункціям у функціонуванні соціального організму; підтримка реальності державного суверенітету, відтворення його властивостей. Враховуючи розуміння дисертантом сутності номенклатурних функцій (які не є необхідними, або які можуть більш ефективно здійснюватися недержавними структурами) заперечення викликає поміщення до даного переліку підтримання і забезпечення суспільного порядку; підтримання і забезпечення суспільного розвитку. Як перша, так і друга функція що у теорії, що на практиці, активно реалізується із залученням недержавного сектору, інституцій громадянського суспільства.

4. Про соціальну функцію сучасної держави. У загальному висновку № 6 та на сторінках дисертації відстоюється позиція, відповідно до якої сучасне розуміння соціальної функції держави має базуватися на трьох основних постулатах. По-перше, соціальна функція сучасної держави – це не форма сучасного патерналізму, а передовсім консолідований раціональний дискурс зі створення інклюзивного суспільства. По-друге, соціальна функція сучасної держави має бути збалансована із ключовими економічними міркуваннями. Нарешті, по-третє, головне призначення держави в межах реалізації соціальної функції – це сприяння соціальному діалогу між працівниками, бізнесом і суспільством.

Проте, як видається, така позиція не позбавлена певних вад. По-перше, це торкається самої ідеї взаємозв'язку соціальної держави та інклюзивного суспільства. Самі по собі, окремо одне від одного, ці явища мають право на існування. Проте одне як складова іншого – дискусійно. У інвалідів, соціально незахищених осіб тощо повинен бути вибір – включатись активно у життя

суспільства чи не робити цього (за станом здоров'я, фізичними вадами, психологічними негараздами тощо). Розуміння дисертантом соціальної держави сучасного гатунку не залишає їм вибору. По-друге, «прив'язка» до економічних показників держави не витримує критики. Офіційному опонентові відомі і рішення ЄСПЛ і Конституційного Суду України з цього приводу, які нерідко знаходяться на тих же позиціях, що і дисертант. Проте все ж таки у рамках теоретико-правової науки, як видається, варто обстоювати абсолютний характер соціальної діяльності держави. По-третє, - сприяння соціальному діалогу між працівниками, бізнесом і суспільством як головне призначення держави в межах реалізації соціальної функції, - з цим теж складно погодитись. Тоді, у широкому розумінні, це не держава, а так, псевдодержавне утворення, яке не реалізує щось соціально важливе, а сприяє чомусь. Так не повинно бути.

5. Дисертантові варто було б більш чітко сформулювати відмінності між номенклатурою функцій сучасної держави та мінімальними функціями держави. Адже у першому випадку, за думкою дисертанта, - це створення нормативного переліку функцій держави з метою «відсіювання» тих проявів державної активності, які не є необхідними, або які можуть більш ефективно здійснюватися недержавними структурами. Своєю чергою, автор роботи стверджує, що ідея щодо мінімальних функцій держави базується на тому, що статусом функцій держави мають характеризуватися лише ті канали комунікації між державою і суспільством, без яких виживання держави в принципі не є можливим, а також ті канали, які не можуть бути ефективно перенесені в площину приватної ініціативи. Як видно, у такому тлумаченні є багато схожого.

Проте вказані недоліки не є визначальними у загальному високій оцінці дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

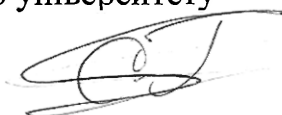
Дане дисертаційне дослідження вирішує важливе й актуальне наукове завдання, суть якого полягає у формуванні цілісної теоретичної концепції поєднання

традицій та новацій у функціях сучасної держави з урахуванням ключових тенденцій її розвитку. Висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх достовірність і повнота, наукова новизна і практична значущість не викликають сумнівів. Результати дисертації опубліковано у 12 статтях у наукових фахових виданнях та тезах виступів на наукових конференціях.

Зважаючи на все зазначене вище, можна сформулювати висновок, що дисертаційна робота «Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави» відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор Дзевелюк Марина Володимирівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

С.Г. Стеценко

Підпис *Стеценка*
засвідчую *С.Г.*

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

